

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/harcerstwo/92047,Harcerskie-wychowanie.html>

Panorama Wilna (fot. NAC)

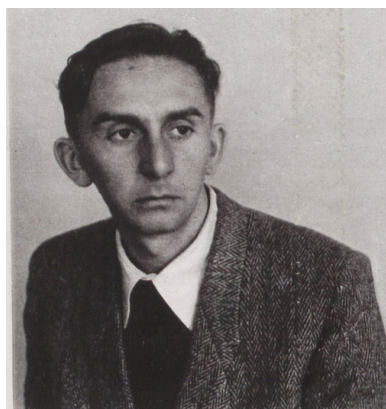
ARTYKUŁ

Harcerskie wychowanie

Autor: PIOTR NIWIŃSKI 23.05.2022

W momencie wybuchu II wojny światowej w dorosłość wkraczali Polacy urodzeni już w odrodzonej Rzeczypospolitej. Ich postawa i zaangażowanie w działalność niepodległościową nie tylko stanowi piękne świadectwo ich osobistego poczucia obowiązku, ale i skuteczności systemów wychowania, które podjęły się ich kształtowania.

Józef Stefan Grzesiak urodził się 10 listopada 1922 w Wilnie jako syn Józefa i Marii z Bobrowiczów. Już od najmłodszych lat wychowywany był w duchu harcerskim. Jego ojciec Józef Grzesiak „Czarny” to znany działacz harcerski, m.in. założyciel 13 Wileńskiej Drużyny Harcerskiej tzw. „czarnej trzynastki” i Komendant Wileńskiej Chorągwi ZHP. Matka natomiast kierowała żeńskim ruchem harcerskim na Wileńszczyźnie. W latach 1929 - 1935 uczęszczał do Szkoły Powszechnej „Promień” przy ul. Wiwulskiego 4, znanej z nowatorskich metod nauczania. Była to szkoła koedukacyjna i wielonarodowa. Uczęszczali do niej zarówno katolicy jak i Żydzi, prawosławni, mahometanie, karaimi czy ewangelicy. Tam też jako zuch wstąpił do wileńskiej „Czarnej Trzynastki”. W 1939 ukończył Gimnazjum im. Króla Stanisława Augusta uzyskując tzw. „małą” maturę.

Józef Stefan Grzesiak
"Bobrowicz", zdjęcie
najprawdopodobniej z roku 1945
lub 1946 (fot. Kujawsko-
Pomorska Biblioteka
Cyfrowa/Towarzystwo Miłośników
Wilna i Ziemi Wileńskiej)

Konspiracja wileńska

We wrześniu 1939 w ramach tzw. Ochotniczego Batalionu Harcerskiego wziął udział w obronie Wilna przed Armią Czerwoną. W październiku 1939 wspólnie z ojcem współtworzył konspiracyjne harcerstwo, organizując Związek Bojowników Niepodległości. Przyjął wtedy konspiracyjne nazwisko Bobrowicz, będące też jego pseudonimem obok zwyczajowego „Ziuk”. Organizacja ta stała się jedną z tworzących późniejszą siatkę SZP-ZWZ-AK. Pełnił w niej funkcję łącznika. Jednocześnie uczęszczał na tajne kursy z zakresu podstawowego wyszkolenia żołnierza. Brał udział w licznych akcjach propagandowych prowadzonych przez Związek na

terenie Wilna (można utożsamiać je z tzw. „małym sabotażem”).

We wrześniu 1939 w ramach tzw. Ochotniczego Batalionu Harcerskiego wziął udział w obronie Wilna przed Armią Czerwoną. W październiku 1939 wspólnie z ojcem współtworzył konspiracyjne harcerstwo, organizując Związek Bojowników Niepodległości. Przyjął wtedy konspiracyjne nazwisko Bobrowicz, będące też jego pseudonimem obok zwyczajowego „Ziuk”.

Kontynuował także zdobywanie wykształcenia. Pod okupacją sowiecką uczęszczał do Szkoły Handlowej przy ul. Mickiewicza, a w latach 1943 – 1944 na tajne komplety o kierunku matematyczno–przyrodniczym. Zdał też w 1944 roku konspiracyjną maturę. W czasie okupacji niemieckiej pracował w stolarni Fabryki „Elektrit” oraz przy robotach ziemnych w przedsiębiorstwie budowlanym.

Razem z całym ZBN wszedł w skład Dzielnicy „D” Garnizonu m. Wilna, dowodzonego przez kpt. Józefa Grzesiaka „Czarnego”, ps. „Kmita”, swojego ojca. Ukończył również kurs instruktorski Chorągwi Wileńskiej i został mianowany podharc mistrzem. Brał udział w akcjach dywersyjnych i szkoleniowych prowadzonych przez Garnizon. 16 czerwca 1944 wspólnie z kadrowym plutonem Szarych Szeregów rozpoczął staż bojowy w 3 Brygadzie Wileńskiej por. Gracjana Fróga „Szczerbca”. Objął funkcję zastępcy dowódcy plutonu i dowódcy I drużyny plutonu, Mieczysława Zajewskiego „Turbacza”, w 3 kompanii Jana Kasprzyckiego „Joego”. Oddział ten, w zamyśle Komendy Okręgu Wileńskiego, był Kursem Młodszych Dowódców, mającym przygotować kadre podoficerską dla działań partyzanckich. W dniach 7–13 lipca 1944 brał udział, wraz z całą Brygadą, w walkach o Wilno w operacji „Ostra Brama”.

Józef Grzesiak "Czarny" w mundurze harcerskim z 1920 roku (fot. Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa/Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej)

Cień sowieckiego knuta

Po wejściu Armii Czerwonej uniknął aresztowania i kontynuował pracę konspiracyjną, zajmując się odbudową sieci łączności i działalnością kolportersko-łącznikową. Używał wtedy konspiracyjnych danych, występując jako Marian Stanek. Pomagał ojcu, kpt. Józefowi Grzesiakowi „Czarnemu”, ps. „Kmita”, ostatniemu dowódcy Garnizonu konspiracyjnego miasta Wilna, w działalności konspiracyjnej.

W kwietniu 1945 (po aresztowaniu ojca 21 marca) zgodnie z rozkazem Komendanta Okręgu, mjr Antoniego Olechnowicza „Pohoreckiego”, ewakuował się z Wileńszczyzny razem z resztką siatki konspiracyjnej. Transportem ewakuacyjnym wyjechał z Wilna do Łodzi. Przez PUR został skierowany do pobliskiego Tuszyńska, który stał się jego miejscem zamieszkania na najbliższe lata. Rozpoczął studia ekonomiczne na Wydziale Prawno-Ekonomicznym UŁ. Jednocześnie działał nadal w konspiracji młodzieży wileńskiej w ramach ewakuowanego do Polski Okręgu Wileńskiego AK ppłk. Antoniego Olechnowicza „Pohoreckiego”. Wykonywał funkcje łącznika, współpracował z siatką informacyjną okręgu (pod pseudonimem "112"), integrował środowisko młodzieży wileńskiej. Zgodnie z otrzymanymi rozkazami koordynowana przez niego „grupa młodzieżowa” Okręgu Wileńskiego AK zajmować się miała przede wszystkim samokształceniem i rozwijaniem „ducha patriotyzmu”.

Kontynuował także zdobywanie wykształcenia. Pod okupacją sowiecką uczęszczał do Szkoły Handlowej przy ul. Mickiewicza, a w latach 1943 - 1944 na tajne komplety o kierunku matematyczno-przyrodniczym. Zdał też w 1944 roku konspiracyjną maturę.

W sierpniu 1947 roku zorganizował dla wileńskich harcerzy obóz wędrowny szlakiem Orlich Gniazd. Od 28 grudnia 1947 do 5 stycznia 1948 r. w Zakopanem zorganizował kolejny zjazd młodzieży wywodzącej się z wileńskiej AK. Był także animatorem tzw. „herbatek” czyli spotkań wileńskich harcerzy, których celem było podtrzymywanie wartości przedwojennego ZHP. Zajmował się także pomocą materialną dla najgorzej sytuowanych harcerzy, przekazując im z kasy Komendy Okręgu niewielkie zasiłki pieniężne.

11 lipca 1948 r. w Toruniu, podczas ogólnopolskiej akcji MBP, o kryptonimie „X” został aresztowany przez funkcjonariuszy Wydziału III WUBP z Bydgoszczy. Smaku dodaje fakt, iż przyjechał tam na ślub kolegi z harcerstwa i wileńskiej AK Wiktora Klonowskiego. Razem z nim aresztowano pana młodego i wszystkich gości weselnych, znajdujących się wtedy w domu weselnym przy ul. Jagiellończyka 6/7. Śledztwo przeszedł w WUBP w Bydgoszczy i Łodzi oraz MBP w Warszawie. Mimo stosowanych wobec niego środków przymusu niewiele zeznał. Skutecznie udawał osobę zszokowaną, z zaburzeniami psychicznymi. Aby uwiarygodnić swoją rzekomą chorobę, prowadził głodówkę. Mimo to 5 stycznia 1950 został skazany przez WSR w Łodzi na 8 lat więzienia. Był więziony w Łodzi, Rawiczu i Strzelcach Opolskich. Od 15 marca 1953 pracował w kopalni węgla w Knurowie.

Aktywne życie na cenzurowanym

Został zwolniony 6 maja 1956. Początkowo zamieszkał u ojca (zwolnionego w tym czasie z łagrów Workuty) w Gdańsku-Oliwie. Jako dyspozytor i referent działu administracyjno-gospodarczego pracował w tamtejszym Zakładzie Mleczarskim. W 1957 przez kilka miesięcy był referentem administracyjnym w Akademii Medycznej w Gdańsku. Następnie przeprowadził się do Wrocławia. Od lipca 1957 pracował kolejno jako referent zaopatrzenia i kierownik samodzielnego stanowiska zaopatrzenia w Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Krzyki”. 15 sierpnia 1958 zawarł związek małżeński z Janiną Jarmułkiewicz, także żołnierzem wileńskiej AK, harcerką, uczestniczką konspiracji do 1948 roku.

Mimo stosowanych wobec niego środków przymusu niewiele zeznał. Skutecznie udawał osobę zszokowaną, z zaburzeniami psychicznymi. Aby uwiarygodnić swoją rzekomą chorobę, prowadził głodówkę. Mimo to 5 stycznia 1950 został skazany przez WSR w Łodzi na 8 lat więzienia.

W 1959 przeniósł się do Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego, gdzie był zatrudniony jako starszy technik budowy. Kontynuował naukę w Technikum Budowlanym dla Pracujących. W 1968 został przeniesiony do Dyrekcji PBP (Dział Ekonomii i Planowania). Po śmierci syna Jarosława (urodzonego w 1960 roku) w 1986, przeszedł na emeryturę. Bardzo aktywnie działał we wrocławskim Harcerskim Kręgu Seniorów i chorze byłych żołnierzy AK.

Był inwigilowany. Dotyczyło to także rodziny. Od 1972 do 1976 był rozpracowywany przez funkcjonariuszy Wydziału II SB we Wrocławiu. Formalnym pretekstem do wszczęcia sprawy „operacyjnego sprawdzenia” był „dyżurny” zarzut: „b[ły] współpracownik wywiadu angielskiego”. Wielokrotnie odmawiano mu wydania paszportu. Dopiero w 1988 wziął udział w międzynarodowym Zlocie Harcerskim w Stanach Zjednoczonych. Zmarł 9 października 1998 we Wrocławiu. Został pochowany na cmentarzu Osobowickim.

COFNIJ SIĘ